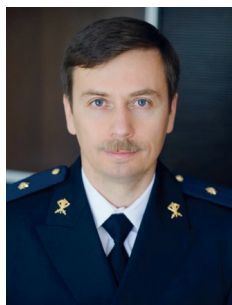

CZU 343.9+34(091)

DOI 10.5281/zenodo.7184419

Octavian BEJAN,
dr., criminolog

docteur en droit,
criminologue

UNELE TRĂSĂTURI GENERALE ALE ORÎNDUIRII POLITICE A MOLDOVEI MEDIEVALE

Teoria despre autoritarismul nemărginit al domnitorilor moldoveni pare îndoielnică în lumina noilor descoperiri științifice făcute în alte ramuri ale științei. Pentru a ne lămurii în această privință, am înfăptuit o cercetare științifică, folosind metoda analizei de conținut a scrierilor vechi și metoda construcției abstracte de tălmăcire a datelor culese și de căpătare a unor cunoștințe noi. Potrivit datelor căpătate și tălmăcirilor făcute, de la înființarea statului Moldova și, cel puțin, până la Dimitrie Cantemir, în obște, a domnit democrația, adică cîrmuitorii țării se supuneau voinței norodului. Cîrmuirea țării era, după lege, înfăptuită de un singur om, domnitorul, dar în fapt cîrmuitorul se sfătuia și se călăuzea, în mare măsură, de părerea marilor dregători, care alcătuiau sfatul țării. Oamenii și dregătorii îi dădeau neîntîrziat jos din scaun pe cîrmuitorii care călcau voința norodului, trădau țara sau nu își îndeplineau îndatoririle. Cei mai vrednici oamenii ai țării ajungeau în rîndurile dregătorilor, adică ale cîrmuitorilor mari și mici ai țării. Această stare de lucruri a început să se strice după ce a început numirea în fruntea țării a unor străini și, ca urmare, a fost schimbată orînduirea singuristă cu cea feudală. Starea proastă a dăinuit și în orînduirea capitalistă.

Cuvinte-cheie: drept, orînduire politică, medieval, moldovenesc, Moldova.

CERTAINS CARACTERISTIQUES GÉNÉRALES DU RÉGIME POLITIQUE DE LA MOLDAVIE MÉDIEVALE

La théorie de l'autoritarisme non limité des dirigeants moldaves semble douteuse à la lumière des nouvelles découvertes scientifiques faites dans d'autres domaines de la science. Pour éclairer ces choses, nous avons accomplie une recherche scientifique, en utilisant la méthode de l'analyse de contenu des écrits médiévaux et la méthode de la construction abstraite de l'interprétation des données recueillies et d'acquisition des nouvelles connaissances. Selon les données obtenues et les interprétations faites, de l'apparition de l'État Moldave et, au moins, jusqu'au Dimitrie Cantemir, dans la société, a régné la démocratie, donc les dirigeants du pays se soumettaient à la volonté de peuple. L'administration du pays était, selon la loi, accompli par un seul homme, le dirigeant (domnitor, en roumaine), mais en fait ce dirigeant se consultait et se dirigeait en grande mesure par l'opinion des fonctionnaires de haut niveau de l'appareil d'État, qui formait le conseil du pays. Peuple et fonctionnaires se soulever rapidement contre les dirigeants qui violaient la volonté de peuple, trahiraient le pays ou oubliaient faire son devoir de dirigeant. Les meilleurs hommes du pays étaient enrôlés parmi les fonctionnaires, c'est-à-dire parmi les dirigeants de tout niveau. L'état

de choses a commencé se dégrader après l'adoption de la pratique de nommer comme dirigeant des étrangers et, à la suite, le changement du régime singouriste avec le régime féodal. La mauvaise situation du pays et du peuple se perpétué en capitalisme.

Mots-clés : droit, médiéval, moldave, Moldavie, indépendance.

Problema. Deopotrivă cercetătorii științifici, practicienii și oamenii de rând socotesc că cîrmuirea și cîrmuitorii sînt un factor puternic al vieții obștești. Această părere este foarte veche, judecînd după scrierile din vremurile cele mai îndepărtate din felurite părți ale lumii. Ca urmare, sînt desfășurate numeroase cercetări științifice în această privință, ba chiar s-a desprins o ramură, care tinde să se prefacă într-o știință de sine stătătoare despre cîrmuire în general. Vorbim despre ceea ce este numit cel mai des, din păcate cu cuvinte străine, știința dirijării sau management. În lumina celor spuse, capătă, după părerea noastră, însemnătate cunoașterea practicilor de cîrmuire a țării care au fost folosite în vremurile cele mai de seamă ale neamului nostru, printre care se află și era medievală.

Actualitatea temei de cercetare. Deopotrivă Republica Moldova și România, țări care cuprind astăzi cea mai mare parte a Moldovei medievale, se află astăzi în cădere neîncetată. Viața oamenilor se strică pe an ce trece, ceea ce stîrnește multă nemulțumire în rîndurile norodului. Cel mai des sînt învinuiți de aceste rele cîrmuitorii celor două obști rumînești. Prin urmare, cunoștințele despre cîrmuire capătă o însemnătate deosebită în vremurile pe care le trăim. Răstimpul medieval atrage și prin rînduirea în stat a obștii moldovenești de atunci ca și de acum. Nu putem scăpa din vedere nici trăsătura unei cîrmuiri printr-un singur om, care are puteri nemărginite, pe care cei mai mulți dintre semenii noștri de astăzi o văd ca pe cel mai bun model de cîrmuire a unei obști (statale).

Scopul și sarcinile cercetării. Cu ajutorul cercetării științifice pe care am înfăptuit-o, am tîns să descoperim acele trăsături ale cîrmuitorilor și cîrmuirii din Moldova medievală,

lă, care au făcut cu putință o înflorire a obștii moldovenești din acele vremuri. Pentru a ne atinge ținta, am gîndit următoarele sarcini: a) învederarea trăsăturilor cîrmuitorilor din veacurile medievale și b) învederarea felului în care era cîrmuită Moldova în era medievală. De adăugat că această cercetare științifică urmează unei alte cercetări asemănătoare, ale căror descoperiri științifice au fost în alte lucrări [vezi, bunăoară, lucrarea nr. 1].

Metodele aplicate și materialele folosite. Pentru a înfăptui cercetarea științifică cu pricina, ale cărei descoperiri științifice sînt înfățișate în lucrarea de față, au fost folosite următoarele metode: metoda analizei de conținut (cartea „Descrierea Moldovei”, scrisă de Dimitrie Cantemir (Editura „Litera, internațional”, București, 2001, 256 p.) și metoda construcției abstracte (tălmăcire a faptelor și căpătare a unor cunoștințe noi).

Rezultatele obținute și dezbateri. Partea a II-a din cartea pomenită a lui Dimitrie Cantemir poartă numele „Partea politică. Despre orînduirea de stat”, iar cel dintîi capitol — „Despre felul de cîrmuire a Țării Moldovei”. Vedem că Cantemir deosebea foarte bine orînduirea politică de cea economică. Mai vedem că el a folosit două cuvinte, unul străin, adică „politică”, pe care l-a întîlnit în multe lucrări străine pe care le-a citit, și altul de-al nostru, strămoșesc, adică „cîrmuire”, care era folosit în Moldova și, mai curînd, în celelalte țări vorbitoare de limbă rumînă, adică Muntenia, Ardeal (Transilvania) și altele.

Chiar din capul locului, Cantemir ne previne cît se poate de limpede: „Cine vrea să dea o descriere politică a Moldovei trebuie, după socotința mea, să cerceteze înainte de toate chipul în care este cîrmuită, fiindcă noi soco-

tim că în descrierea acestuia au dat greș chiar și bărbații cei mai învățați.” [2, p. 58]. Cam toți cercetătorii științifici, și ai noștri, și străini, ai trecutului au pășit peste această preîntâmpinare, căutînd să vîre orînduirea cîrmească a țărilor rumîne în felurile de orînduire desprinse de cercetătorii științifici din alte țări. Este vorba, de fapt, despre țările apusene, căci acolo cercetătorii noștri științifici și-au făcut învățătura sau au fost învățați de cei care au învățat în acele țări. Ca urmare, ei au vorbit greșit, după părerea noastră, despre monarhie (și feudalism). Zicerea lui Cantemir vrea să spună că este greșit și ceea ce s-a vorbit despre orînduirea politică a Moldovei în timpurile lui în alte țări. Din păcate, Cantemir nu a izbutit să facă o nouă împărțire a orînduirilor cîrmești din lume și să-i găsească celei din Moldova locul potrivit. El s-a mărginit la o descriere a felului în care era cîrmuită Moldova în vremurile de atunci. Noi am făcut o nouă împărțire a orînduirilor cîrmești din toate vremurile și din toate obștile, pe care am înfățișat-o și în capitulul despre viața obștească din această carte. Atragem privirea tuturor și spre cuvintele „cine vrea [...] să cerceteze [...]”. Aceste cuvinte ne dovedesc că gîndirea care astăzi este numită „pozitivă” s-a ivit mai întîi la neamul nostru și nu l-a părăsit niciodată. Cuvîntul „cercetare” („recherche” în franceză, „research” în engleză ș.a.m.d.) a prins rădăcini adînci în celelalte țări foarte tîrziu, începînd cu Auguste Comte, deci la începutul celui de-al XIX-lea veac, în legătură cu acest fel de gîndire. Nici măcar grecii sau romanii nu au folosit acest cuvînt, atunci cînd gîndirea lor a atins cele mai mari înălțimi. Nu l-au folosit nici mințile lor cele mai luminate (Platon, Socrate, Herodot, Cicero și ceilalți), deși unii subliniau însemnătatea acestui fel de a cunoaște lucrurile (Pitagora ș.a.). De altfel, gîndirea speculativă sau sofisme au înflorit în țările cu gîndire pătrată. Nu găsim acest fel de gîndire la neamul nostru. Ea ne este străină. În timp ce țările cu gîndire pătrată vorbeau despre filozofie, noi am vorbit dintotdeauna despre cercetare și știință. Cantemir folosește des asemenea vorbă, bunăoară el spune în alt loc: „vom cerceta mai cu de-amănuntul — din izvoarele care ne stau la îndemînă” [2, p. 103]. O dovedește și felul în

care Cantemir și-a făcut cercetarea științifică, adică folosind cu migală metodele științifice de astăzi, îndeosebi metoda observării, metoda interviului, metoda analizei de conținut, metoda documentară și metoda experimentului. După cum vedem din cele așternute pe hîrtie, stăpînea Cantemir bine și metodele teoretice de cercetare științifică. Așadar, nu este de ajuns a-l numi gînditor (filozof) pe Dimitrie Cantemir. Cel mai bine îl descriu cuvintele *cercetător științific și om de știință*.

Din strălucita descriere făcută de Dimitrie Cantemir, vedem că cîrmuitorii de țară de odinioară, dar și dregătorii mai mici știau atîtea despre țară cîte n-a știut niciunul dintre cei din zilele noastre, îndeosebi cei care i-au urmat lui Ceaușescu. Mai vedem că cele mai mari pierderi țara le-a avut atunci cînd era oblăduită de cîrmuitori trădători și hapsîni. Cîteva frînturi vor dovedi cunoștințele numeroase despre țară ale unui cîrmuitor de pe vremuri, dar și cele citate în capitulele dinainte sînt lămuritoare în această privință. Astfel, Cantemir glăsuiește: „Cu toate că Dunărea udă numai o fișie a țării, aflată astăzi sub stăpînirea voievodului moldovean, ea aduce țării cele mai mari foloase. Căci pe de o parte îngăduie corăbiilor neguțătorești ale feluritelor neamuri să arunce ancora în Galați, iar pe de altă parte dă puțință moldovenilor să-și aducă mărfurile pe Prut spre Constantinopol și spre alte cetăți de la Marea Neagră, aducîndu-le un cîștig însemnat.” [2, p. 20].

Mai mult decît atît, cîrmuitorii de odinioară știau bine ce se întîmplă și în alte țări. Iată o dovadă luată din cartea lui Cantemir: „Despre apele și bogățiile ascunse în apa aceasta nu vom vorbi, deoarece alții înaintea noastră, descriind Germania și Ungaria, au spus tot ce era de spus.” [2, p. 20].

În Muntenia și în Moldova veacurilor XI-II-XVIII, adică în răstimpul dinaintea celui de acum, fiul îi lua locul tatălui în scaunul țării numai dacă țara încuviința, adică dregătorii și oamenii de rînd. Nu putem deci să vorbim despre o monarhie. Se pare că înaintașii noștri au ținut neapărat să păstreze în mîinile norodului frîiele țării, dînd dovadă de o gîndire puternic norodnicistă (democrată). Astfel, Cantemir zice, în timp ce înșiruie numele domnilor moldoveni

de la descălecatul Moldovei: „6. Roman I, fiul lui Lațcu și fratele lui Mușat. După moartea lui, fie din pricina vârstei fragede a fiului său Alexandru, fie printr-o răscoală, a fost ales 7. Ștefan I” [2, p. 66]. Peste câteva pagini, Cantemir mai scrie: „În vremea celor dintâi șase voievozi, pînă la alegerea lui Ștefan I, care a rupt firul ereditar al stăpînitorilor Moldovei, obișnuit pînă atunci, datinile țării se împlineau puțin sau deloc. Cel care moșteneau domnia se știa încă de pe cînd trăia tatăl sau fratele său și, ca să se urce în scaun, nu era nevoie de altceva decît să-l vrea norodul” [2, p. 76]. Prin urmare, nu putea să fie numit domn cineva care nu era dorit de norod. Cum putem să vorbim despre monarhie în aceste împrejurări? Oamenii îngăduiau ca fiul domnului sau altă rudă din același neam (fratele sau nepotul), în lipsa unui fiu, să îi urmeze tatălui la cîrma țării, pentru a opri luptele pentru putere, care sînt dăunătoare țării. Oamenii de atunci înțelegeau însă că această practică poate să ducă la o asuprire a norodului din partea domnilor. Ei mai înțelegeau că fiul poate să nu fie la fel de deștept ca tatăl lui și să rînduiască rău treburile țării. De aceea, urmăreau bine cine vine la cîrmă, pentru a nu-i lăsa pe nevrednici să se oploșească și să ducă țara de rîpă sau să-i nefericească pe oameni. În această privință, Cantemir scrie: „26. Ștefan al VIII-lea și el fiu al lui Petru al V-lea. A avut și acesta soarta să moară fără urmași punînd astfel capăt seminției drepte și nedrepte a Drăgoșștilor. Stingerea acestei seminții este pricina de căpetenie a tuturor năpăștilor abătute asupra Moldovei în cursul vremurilor. Căci nemaiaflîndu-se nimeni care să-i întrecă pe ceilalți prin neamul său ales și să-i țină în frîu pe uneltitori, țara s-a ruinat și s-a umplut de partide răzvrătite. Turcii vedeau cu ochi buni aceste tulburări dinlăuntru, fiindcă își dădeau seama că, dacă moldovenii vor fi sleiți de puteri, le vor putea porunci orice, mai lesne decît dacă ar fi uniți și puternici. Astfel, în răstimp de câteva luni, au fost aleși feluriți domni și tot atîția au fost iarăși izgoniți pînă cînd, după sfatul celor înțelepți au fost înălțați domni din neamuri felurite” [2, p. 68-69], dar tot moldovenești.

Din rîndurile următoare vedem că și dregătorii puteau să se opună numirii unui domn:

„13. Ștefan al III-lea, un fecior al lui Alexandru I. El a fost cel dintîi care a urmat la tron după moartea fratelui său, în paguba fiului domnului, lucru care se va petrece adesea și în vremurile următoare. Cred că pricina nu a putut fi alta decît că Alexandru I, după ce a fost izgonit din scaun prin alegerea lui Ștefan I, nu și-a mai dobîndit domnia decît prin alegerea boierilor, iar de atunci boierimea din Moldova capătă o slobozenie și mai mare decît înainte în alegerea domnului, dar cu îngrădirea că nu poate să-și aleagă alt domn decît de viță domnească, dacă se mai află vreunul de acesta. În același chip se făcea odinioară alegerea crailor leșești și același lucru se vede și în zilele noastre la alegerea sultanului și a hanilor din Crimeea.” [2, p. 66-67]. Prin urmare, norodnicie era și la leși, și la turci, și la tătari! Iată că norodnicia (democrația) este mai veche în părțile răsăritene decît în cele apusene. Sînt doveditoare cuvintele „de atunci boierimea din Moldova capătă o slobozenie și mai mare decît înainte”. Deci, și înainte boierii, adică dregătorii, aveau de spus un cuvînt greu la alegerea cîrmuitorului țării. Puterea lor s-a întărit, după părerea noastră, datorită orînduirii obștii în stat. Anume rînduirea obștii în stat crește puterea cîrmuitorilor și o scade pe cea a norodului. Am vorbit despre aceasta mai pe larg în capitulele dinainte și în alte lucrări științifice pe care le-am publicat. Dregătorilor li se mai spunea și boieri, pentru că ei munceau nu cu mîinile, ci cu capul și aveau venituri mai mari decît oamenii de rînd. Totuși, ei nu erau niște bogătași, așa cum erau cîrmuitorii mari și mici din alte țări, îndeosebi în țările cu o gîndire pătrată, care erau croite altfel, adică aveau o altă orînduire economică (feudalism) și politică (monarhie). Dovadă este, după cum am spus, lipsa de palate și castele în țările rumînești, îndeosebi în Moldova și în Muntenia, ca și a cuvintelor *palat* și *castel*, împrumutate din alte limbi. Cuvîntul *castel* este făcut, după părerea noastră, din cuvîntul rumînesc *casă* (cas(ă) + t + el). El, cuvîntul „castel”, a fost născocit mai curînd de către romani (castellum, în latină), cei care mai știau limba rumînă, căci nu găsim urmele unor asemenea zidiri acolo unde au trăit rumîni slobozi. Nu găsim asemenea zidiri nici măcar acolo unde rumîinii, care nu au fost

cuprinși de Împărăția Romană, și-au rînduit obștea în stat, cum s-a întîmplat sub domnia lui Burebista sau a lui Decebal. Aceștia trăiau în cetăți. Rostirea „castel” o întîlnim în limba leșească (kasztel) și italiană (castello), potrivit unor autori (DEX, 2009). Este cu puțință că și cei care nu s-au lăsat de limba lor strămoșească, limba rumînă, dar trăiau la Roma sau în apropierea acestui oraș au fost cei dintîi care au folosit cuvîntul „castel”, pentru a le fi mai ușor să îl rostească, căci cuvîntul „castellum” le cam împleticea limba.

Presupunerea noastră că Moldova a fost întotdeauna o țară norodnică, ca și obștile de rumîni nerînduite în stat, care au ființat, înainte, în acest cuprins și în preajmă (Muntenia, Ardealul, Banatul...), este dovedită și de următoarele întîmplări descrise de Cantemir: „27. Petru, fost stolnic al răposatului domn Ștefan, sau Trușcă, cînd a fost uns domn i s-a dat numele de Alexandru al III-lea Lăpușneanu; partida potrivnică aduse asupra lui la domnie pe 28. Despot, numit îndeobște Ereticul de către istoricii noștri; om viclean și clevetitor, care l-a dat jos din scaun pe Alexandru cu ajutorul turcilor. Fiindcă știa că are mulți dușmani și că de cîteva ori voiseră să-l înlăture otrăvind-l, s-a prefăcut că moare și a pus să se ducă la groapă un chip asemenea lui, iar el însuși a fugit în taină la leși, ca să afle și mai bine gîndurile supușilor săi. După fuga lui moldovenii l-au chemat iar la domnie pe Alexandru al III-lea Lăpușneanu. Numai că bucuria lui n-a ținut prea mult. Căci Despot, care s-a întors din Țara Leșească, l-a izgonit fără greutate, cu ajutorul oastei care-i era cu priință, întărită cu leși. După moartea lui Despot, domnia o smulse cu sila 29. Ștefan al IX-lea, poreclit Tomșa, care mai înainte fusese hatmanul lui, adică căpetenia oastei. Dar moldovenii, scîrbiți curînd de domnia lui nedreaptă, au chemat iarăși din Lehia, pentru a treia oară, pe domnul lor cel vechi și drept Alexandru al III-lea, care stătea ascuns acolo și care l-a biruit în luptă pe Ștefan, l-a luat ostatec și l-a osîndit la moarte. După atîtea schimbări ale soartei, el s-a bucurat la urmă de o viață mai tihnită și a murit în scaun. Averile și domnia le-a lăsat moștenitorului și fiului său” (p. 69). Iată cuvintele doveditoare: „Dar moldo-

venii, scîrbiți curînd de domnia lui nedreaptă, au chemat iarăși din Lehia, pentru a treia oară, pe domnul lor cel vechi și drept.” [2, p. 69]. Așadar, oamenii hotărau cine să le fie domn și nu îi răbdau mult timp pe domnii care își făceau prost îndatoririle de cîrmuitor al țării. Nici vorbă de monarhie și absolutism feudal! Din aceleași ziceri cantemirene, se mai vede că și în alte țări lucrurile erau asemănătoare, cum altfel să înțelegem faptul că doi boieri moldoveni care se vrăjmășeau cumplit au fost găzduiți în aceeași țară, ba chiar au fost ajutați cu ostași. Mai vedem că domnitorul Despot a fost ajutat de hatmanul său Tomșa, care țintea să ajungă domn. El nu a fost în stare să cîrmuiască bine țara, deși a fost capul oștii. De aceea, pînă astăzi și, poate, din toate timpurile, aceste dregătorii sînt despărțite. Leșii, ca și dregătorii din alte țări, înțelegeau bine că și ei au nevoie de ascunzători, de aceea îi adăposteau și îi susțineau pe dregătorii din alte țări care erau puși pe fugă sau surghiuniți.

Norodul l-a dat jos din scaunul domnesc, potrivit spuselor lui Cantemir, și pe Aron sau pe Vasile Lupu. După legile țării, trădătorul Aron, care a dăruit cetatea Tighina și doisprezece sate din jur turcilor, a fost, mai curînd, lipsit de avere și alungat din țară, ceea ce înseamnă o pedeapsă mai aspră decît uciderea, căci un cîrmuitor de țară a fost osîndit să trăiască printre străini și să își cîștige cu truda lui o bucată de pîine. Dregătorii i-au alungat sau, mai rar, ucis și pe următorii domni care nu le-au îndreptățit așteptările: Petru al VI-lea (a fost numit de turci), Iancu, Constantin I (Movilă), Bogdan al V-lea (Movilă), Gaspar (un italian numit de turci), Duca-Vodă (un grec numit de turci); Dumitrașcu Cantacuzino; Constantin al III-lea, de două ori. Nu înșiruim șirul lung al celor care au urcat în scaunul domnesc nu prin moștenire, ci prin alegere. Este mai ușor să alegi decît să dai jos, se cere mai multă cutezanță.

Datele pe care le-am înfățișat în rîndurile dinainte întăresc, de asemenea, presupunerea noastră că moldovenii au fost nu atît sub talpa, cît sub scutul turcesc, căci altfel Poarta Otomană nu ar fi ascultat de părerea lor. După părerea noastră, faptul că dregătorii i-au dat mai des jos decît norodul pe domnitorii numiți de turci

sau pe cei aleși de ei nu este o dovadă trainică că aceștia au avut mai multă putere în această pricină decât norodul. Acest fapt ar putea să ne spună mai curînd, dacă luăm în seamă și alte fapte, că dregătorii se îngrijeau de binele țării și al norodului, adică își făceau bine treaba.

Moldova de atunci era o țară norodnică, iar oamenii erau îndeajuns de deștepți ca să-i aleagă în frunte pe cei mai buni dintre ei, despre oricare dregătorie vorbim. Dimitrie Cantemir a fost neîndoios cel mai deștept din toată țara în acele vremuri. Iată încă o dovadă că înaintașii noștri au fost cu mult mai deștepți decât noi, generațiile de astăzi, de pe amîndouă malurile Prutului. Nici cei din Muntenia sau din Ardeal nu sînt mai breji. Din opus, grecii l-au omorît pe Socrate, pe cel mai deștept dintre ei din acele vremuri întunecate. Nu în zadar neamul și țările noastre au înflorit și au strălucit timp de cinci veacuri (XIII-XVIII), poate chiar mai mult, dar nu se cunoaște deocamdată îndeajuns despre vremurile mai îndepărtate.

Spusele noastre sînt adevărate și de următoarea frîntură din cartea lui Cantemir: „Toate dregătoriile țării, politicești și în oaste, atîrnă de bunul plac al domnului, le dă celor ce îi sînt dragi și le ia celor pe care-i urăște. La împărțirea lor domnul nu ține nici o rînduială. Dacă vrea să facă pe un om din norod mare logofăt, care este rangul boieresc cel mai mare în Moldova, nimeni nu cutează să i se împotrivescă pe față, cînd însă dimpotrivă vrea să ia rangul cuiva din neamurile cele mai de frunte, acesta trebuie să se supună pe dată voinței domnului. Aceeași putere o are nu numai asupra călugărilor de rînd, ci și asupra mitropolitului, episcopilor, arhimandriților și egumenilor), ca și asupra tuturor celor ce țin de tagma bisericească. Dacă aceștia au săvîrșit vreo răutate, au nedreptățit un om din norod sau au uneltit împotriva domnului ori a țării, domnul poate să-i înlăture din slujba și rangul lor bisericesc fără să fie împiedicat de nimic și fără învoirea patriarhului de la Țarigrad, dar nu le poate lua darul preoției; îi poate însă osîndi la moarte, dacă e nevoie. Călugării își aleg singuri cîrmuitori noi, dar numai atunci cînd domnul îi adună pentru aceasta; e nevoie și de învoirea lui, pe care o dă în acest chip: domnul dă alesului, cu mîna lui, toiagul

păstoriei. Acest drept este luat după obiceiul învestiturii împăraților romani de către papi și nici unul dintre principii creștini nu-l mai are în afară de țarul rusc. Acestea sînt drepturile domnilor moldoveni asupra supușilor lor, îngăduite nu numai de Poartă, ci și întărite prin hrisoave unora dintre împărați.” [2, p. 61-62]. După cum am spus, un țaran de rînd poate să fie numit logofăt, adică un fel de prim-ministru în zilele noastre, de către domnitor. Nu putem deci să vorbim de feudalism.

Este adevărat că Cantemir zice „toate dregătoriile țării, politicești și în oaste, atîrnă de bunul plac al domnului, le dă celor ce îi sînt dragi și le ia celor pe care-i urăște. La împărțirea lor domnul nu ține nici o rînduială.” Dacă ar fi fost precum spune Cantemir, atunci orice domn ar fi putut să numească oameni de încredere în toate dregătoriile și aceștia l-ar fi ales domn pînă la moarte. Totuși, foarte puțini domnitori au stat în scaun pînă la moarte. Acest fapt adevărește și faptul că domnitorul era ales nu numai de către dregători, ci și de către norod. Domnul îl alegea după placul lui pe cineva care nu se deosebea prea mult de alții prin deșteptăciune și pricepere. Aici își spunea cuvîntul bunul său plac. El nu putea însă să treacă peste cei care erau simțitor mai buni decât cei cu care se împăca mai bine.

Încă o frîntură întărește tălmăcirile noastre: „Numai asupra averilor supușilor nu le e lăsată vreo asemenea putere. Atunci cînd domnul vrea să pună dădii prea grele în țara lui, nimeni nu poate cîrți fără a-și primejdui viața și nimeni nu se poate împotrivi poruncii sale; este ținut însă de Poartă să dea socoteală de apăsările lui. Deși nu poate fi pîrît pe dată, el se poate aștepta la o pedeapsă cu atît mai grea, cînd este pîrît marelui vizir pentru vărsarea sîngelui nevinovat și cînd întreaga țară se jeluiește de biruri prea grele. Cînd se dovedește dreptatea plîngerii, de obicei este osîndit la surghiun în sărăcie și i se iau toate averile. Osînda la moarte și-o atrage numai dacă se răzvrătește sau dacă se împotrivesc să plătească sultanului haraciul de fiecare an.” [2, p. 62]. Să despicăm această frîntură. Cantemir zice: „nimeni nu poate cîrți fără a-și primejdui viața și nimeni nu se poate împotrivi poruncii sale” și „nu poate fi pîrît pe dată”. Vedem o bună

rînduire a lucrurilor. Domnitorul trebuia să aibă destule împuterniciri pentru a-și face treaba, adică pentru a cîrmui bine țara. Se știa că întotdeauna se găsesc dintre cei care vorbesc de rău domnia, pentru a pune mîna pe putere, ei sau cei cu care sînt în cîrdășie. Se mai știa că păreri sînt multe, dar adevărul este unul singur. Bunețea unei fapte (porunci) se vede cel mai bine după ce a fost pusă în viață. Putea să greșească și domnul, putea chiar să încerce să își facă mendrele pe seama norodului. De aceea, era prevăzută o puțință de-al opri, și anume: „este ținut însă de Poartă să dea socoteală de apăsările lui” și „el se poate aștepta la o pedeapsă cu atît mai grea, cînd este pîrît marelui vizir pentru vîrsarea sîngelui nevinovat și cînd întreaga țară se jeluiește de biruri prea grele.” Pedeapsa era mare: „Cînd se dovedește dreptatea plîngerii, de obicei este osîndit la surghiun în sărăcie și i se iau toate averile”. Prin urmare, moldovenii o duceau mai bine în timpurile de atunci decît în cele de acum.

Cantemir zice despre domnitor: „Cînd acesta osîndește pe cineva la moarte, la bătaie, la surghiun, la pierderea averii, chiar dacă o face pe nedrept și tiranic, aceia care vor să se roage pentru osîndit pot să facă asta prin viu grai sau prin scrisoare, dar nimeni nu se poate împotrivi judecății domnești; dimpotrivă, cînd domnul vrea să slobozească pe oarecine osîndit la moarte de toată obștea, nimeni nu-i poate sta împotriva și nici osînditul nu poate fi omorît cu sila, dacă el l-a luat sub oblăduirea sa.” [2, p. 61]. Vedem că în acele timpuri a fost mai multă norodnicie (democrație) decît în zilele noastre, deși cercetătorii științifici de azi susțin opusul. Vorbim despre faptul că norodul avea dreptul de a judeca și de a-i pedepsi pe cei vinovați: „oarecine osîndit la moarte de toată obștea”. Mai vedem că domnitorul nu putea să îl lipsească după placul său și nedrept, adică în răspărul legii, pe vreun om. Nici vorbă deci despre absolutismul feudalului din țările apusene. Cantemir spune nu că domnitorul avea dreptul să pedepsească „nedrept și tiranic”, chiar și la moarte pe cineva, ci că „nimeni nu se poate împotrivi judecății domnești”. Cu alte cuvinte, nimeni nu putea să facă altă judecată decît norodul și să îi pună autoritatea la îndoială. Totuși, oamenii „care vor să se roage pentru osîndit pot să facă

asta prin viu grai sau prin scrisoare”. Cu alte cuvinte, domnitorul nu putea să meargă împotriva voinței norodului. El avea nevoie de o pîrghie pentru a afla părerea oamenilor. De aceea, oamenii puteau să și-o spună și vorbit, și scris, dar în chip de rugăminte, pentru a nu știrbi autoritatea cîrmuitorului țării. Cantemir mai spune că domnitorul „se poate aștepta la o pedeapsă cu atît mai grea, cînd este pîrît marelui vizir pentru vîrsarea sîngelui nevinovat” și că „Cînd se dovedește dreptatea plîngerii, de obicei este osîndit la surghiun în sărăcie și i se iau toate averile.” Este, după cum am spus, o pedeapsă mai rușinoasă și mai greu de îndurat decît osîndirea la moarte, după părerea noastră. Pînă la era Porții Otomane, domnul răspundea pentru asemenea nedreptăți în fața dregătorilor și norodului, care se răsculau și îl dădeau jos de pe scaunul domnesc.

Cele spuse de noi sînt susținute și de următoarele rînduri din cartea cantemireană: „Mai degrabă datina țării, decît vreo lege îl împiedică să nu țină seamă de poruncile celorlalți voievozi de mai înainte sau să aducă iară înaintea divanului pricinile judecate de aceștia. De aceea, cu toate că au fost unii domni în Moldova care au luat iarăși în stăpînire moșiile date altora de înaintașii lor, cu osebire sub cuvînt că au fost date unor oameni nevrednici, lucrul acesta n-a fost însă nicicînd luat în seamă sau întărit de țară, iar cei păgubiți au dobîndit dreptatea și totdeauna li s-au dat îndărăt moșiile de către urmașii acestor domni.” [2, p. 63]. Ce vedem? „Datina țării, decît vreo lege îl împiedică”! Ce este altceva decît voința norodului, adică a dregătorilor și a oamenilor de rînd? Acolo unde este urmată voința norodului, acolo este norodnicie (democrație). Unii domni s-au arătat nedrepti, dar „cei păgubiți au dobîndit dreptatea și totdeauna li s-au dat îndărăt moșiile de către urmașii acestor domni”. Iată că și dregătorii erau drepti, ca și oamenii de rînd. Domnitorii nedrepti erau neapărat dați jos de către dregători sau de către norod. Cantemir zice „unii domni”, ceea ce înseamnă că aceasta nu era o stare de lucruri precumpănitoare! Dreptatea era cea care domnea în țară de la descălecăt pînă la cartea lui Cantemir. Nu avea cum să fie altfel nici pînă atunci. Mai spune Cantemir că

pricinile nedrepte erau judecate, ca și cele drepte, în fața divanului. Judecarea se făcea deci în văzul tuturor și nici domnitorii cei mai nedrepti nu puteau să facă altminteri, atât de tare era norodnicia și legea! Nu este oare aceasta o pîrghie a norodniciei? La ce era nevoie să fie ținuti toți dregătorii mari de față, în loc să își vadă de îndatoririle lor? Pentru că ei să se încredințeze că domnitorul judecă drept pricinile! Altfel cum să stăvilești încălcările făcute de judecător, adică de cîrmuitor? Este vorba despre străvezimea (transparența) despre care astăzi se vorbește atîta și de parcă este o mare născocoală a celor de azi. Cantemir mai spune că avuția li se lua celor „nevrednici”. Prin urmare, domnitorul nu putea să îl lipsească, după vrerea lui, de avere pe un dregător. El trebuia să dovedească că acesta este nevrednic de dregătorie, adică nu este îndeajuns de deștept și priceput. Era vorba mai mult despre deșteptăciune, odată ce orice țaran de rînd putea să fie numit logofăt, dregător pe care astăzi noi îl numim, cu cuvinte străine, trădătoare, prim-ministru și funcționar public. Nici nu poate să fie altfel. Cum putea oare Moldova să ajungă atât de înfloritoare și biruitoare cu proști în fruntea țării?

După părerea lui Dimitrie Cantemir, mărimea țării este legată de starea de lucruri din țară, deci din obște, iar cîrmuitorul țării are un cuvînt greu de spus în soarta țării. Prin urmare, Cantemir își dă bine seama de puterea factorului obștesc și a celui politic. Iată frîntura doveditoare: „Moldova n-a avut aceleași hotare în toate vremurile, căci întinderea ei este cînd mai mare, cînd mai mică, după starea de înălțare sau de cădere a țării. Voievodul Ștefan, zis cel Mare, a pus-o în hotarele pe care le avem astăzi.” [2, p. 17]. Noi socotim că astfel de cîrmuitori ca Ștefan cel Mare, Alexandru cel Bun sau Dimitrie Cantemir pot să ajungă la cîrma țării numai atunci cînd cei mai mulți dintre obșteni sînt îndeajuns de deștepti, încît să înțeleagă că tuturor le este mai bine, dacă cei-cei mai buni dintre obșteni se află în fruntea țării sau, mai larg, au puterea de hotărîre sus și jos, peste tot în țară. Mai mult decît atât, fiecare om pune umărul la binele tuturor, al neamului și al țării. O așa înțelegere a domnit timp de cinci sute de ani în obște, adică în veacurile XIII-XVIII,

după care s-a stins. Iată încă o frîntură doveditoare: „Îndată după moartea lui Roman I, al șaselea voievod socotit de la descălecăre, cînd vîrsta necoaptă a fiului său Alexandru cel Bun îl făcea să pară prea slab ca să-i poată izgoni pe dușmanii care loviseră Moldova din toate părțile, boierii au chibzuit că e mai bine să se aleagă un domn destoinic și un oștean priceput, decît să aducă la cîrma țării un copil și să se arunce în cele mai mari primejdii din pricina nepriceperii lui. Acest drept, pe care-l aveau pe atunci toți boierii, mai apoi din pricina tulburărilor istorice iscate adesea de mulțimea celor care alegeau, a fost lăsat numai în seama celor șapte boieri mari, și anume a marelui logofăt, celor doi vornici, căpeteniei oștilor sau hatmanului, postelnicului, marelui spătar și marelui paharnic, despre ale căror dregătorii vom vorbi mai jos, în capitolul al VI-lea.” [2, p. 76]. Este de presupus că a fost la fel și înainte, căci altfel neamul nostru nu ar fi supraviețuit. De atunci, această înțelegere a lucrurilor nu s-a aprins din nou nici pînă în ziua de azi în mintea oamenilor noștri. De aceea, oamenii, neamul și țara (sau țările neamului) au trecut prin timpuri grele, vremuri de cădere obștească sub toate laturile.

Potrivit lui Cantemir, dregătorii țării (boierii) erau de două feluri: 1) dregători de sfat și 2) dregători de divan.

Sfatul țării era, de obicei, alcătuit din opt dregători, dar numai șase dintre ei aveau scaun, adică cuvînt, și anume: 1) *logofătul*, adică un fel de prim-ministru în zilele de azi; 2) *vornicul* de Țara de Jos, care este oblăduitorul Moldovei de Jos; 3) *vornicul* de Țara de Sus, care este oblăduitorul Moldovei de Sus; 4) *hatmanul*, adică mai marele peste toată oastea, deci peste oștile cu leafă, cu alte cuvinte, el este capul oștii; 5) *postelnicul cel mare* răspunde de rînduirea curții domnești, dar nu are cuvînt în sfatul țării, deși este lăsat, de cele mai dese ori, să fie de față; 6) *spătarul cel mare*, care este pus peste cămărașii care poartă spada domnului; 7) *paharnicul cel mare*, care îi toarnă înțîiul pahar de vin domnului la ospete și la a cărui poruncă se află toți vierii din țară; 8) *vistiernicul cel mare* sau păzitorul cel mare al visteriei, care strînge veniturile țării și le ține la porunca domnului, tot el ține cheia de la cămara unde se ține sfatul

de taină, deși nu are scaun acolo, ca și postelnicul cel mare, deci nu poate să hotărască, chiar dacă stă de față, din care pricină este socotit al optulea printre sfetnici, el nu poate să spună ce gîndește nici atunci cînd în sfatul de taină este vorba de trebi ale visteriei.

După dregătorii de sfat, urmau dregătorii de divan, împărțiți în trei stări.

Seamănă nelămurire și următoarele cuvinte ale lui Cantemir: „Pe toți boierii aceștia pe care i-am pomenit pînă aici îi ține țara ca să-l slujească pe domn. De aceea cine nu este boier rareori poate să ajungă la o asemenea dregătorie, cu toate că stă în puterea domnului să o dea orișicui, chiar din rangul cel mai de jos.” [2, p. 121]. Deci, este limpede că dregătorii sînt plătiți din banul țării, adică boierii sînt niște dregători („Pe toți boierii aceștia pe care i-am pomenit pînă aici îi ține țara”). Cantemir a pomenit numai dregători, adică boieri care îndeplinesc o dregătorie. Cuvintele „stă în puterea domnului să o dea orișicui” ne spun că nu erau boieri pe viață în acele vremuri. Este adevărat că această zicere pierde niște limpezime datorită acestor cuvinte: „chiar din rangul cel mai de jos”, adică dintre boierii din starea a treia? Am adus multe alte pilde din cartea cantemirească care limpezesc aceste spuse și, deci, spulberă orice îndoială. Totul este însă dat peste cap de următoarele vorbe: „cine nu este boier rareori poate să ajungă la o asemenea dregătorie”. Aceste vorbe se bat cap în cap cu celelalte. Anume ele și altele asemănătoare i-au făcut pe cercetătorii științifici ai trecutului să nu înțeleagă rînduiala din țară și să creadă că a fost o pătură boierească bătută în cuie, care huzurea pe spinarea norodului, ca în alte țări. La cele spuse de noi în alte părți ale acestei cărți, vom adăuga încă o tălmăcire, care este strîns legată de spusele cu pricina. Domnitorii și dregătorii mai mari alegeau cu grijă dregătorii mai mici, adică îi puneau în aceste scaune pe cei mai deștepți oameni din țară. De aceea, schimbările erau rare în sînul dregătorimii sau, cum îi place să spună lui Cantemir pentru a fi în rînd cu lumea din afara țării, boierimii. Totuși, ele aveau loc, îndeosebi atunci cînd se schimba domnul. Dregătorii de toate mărimile obișnuiau, din păcate, să facă cîrdășie. Prin urmare, atunci cînd venea un domn nou, el îi pune în scaun pe

cei care îl sprijineau și îi înlătura pe cei care l-au sprijinit pe opunătorul său ori pe altcineva. Numai îndeplinirea vădit rea a îndatoririlor sau descoperirea unui om deosebit de deștept, necunoscut sau necopt pînă atunci, îl făcea pe domn să îl îndepărteze pe unul dintre sprijinitorii săi, mai apropiat sau mai îndepărtat, și să aducă un om din norod. Dregătorii îndepărtați de noul domn aveau niște bani puși de o parte, deoarece aveau simbrii bunicile. Ei încercau să supraviețuiască cu avuția strînsă pînă le surîdea norocul și se schimba domnul, în folosul lor. Tălmăcirea noastră este adevărată și de următoarea frîntură din cartea lui Cantemir: „Domnul mai are, afară de boierii obișnuiți pomeniți mai sus, care slujesc la curtea sa, și slujitori de casă ce se numesc boiernași și de obicei se primesc în această stare nu numai dintre boieri, ci și dintre prinșii în război și chiar dintre oamenii cei mai de jos și prin aceasta dobîndesc drepturi și slobozenii boierești.” [2, p. 121]. Păi, cum să faci boier sau boiernaș dintr-un prins de război? Aceștia erau luați în dauna țăranilor sau odraslelor mai nepricepute ale dregătorilor noștri, pentru că dregătorii noștri învățau, de la ei, limbi străine, datini străine, rînduieli străine, locurile din țările străine ș.a. Este limpede că acești slujitori îndeplineau, de fapt, niște dregătorii, adică erau deopotrivă în slujba țării și a domnului. De aceea, Cantemir zice că „se primesc în această stare”. Domnul putea să păstreze o parte din ei, după ce cobora din scaunul domnesc, dar numai în măsura în care putea să îi plătească. Poate, numai prinșii de război erau nevoiți să îi slujească pe vecie, bineînțeles dacă domnul mazilit avea cu ce să îi întrețină (mîncare, haine...). Astfel înțelegem că dregătorii noștri se numeau boieri pentru că voiau să se asemene cu nobilii din alte țări, iar oamenii de rînd îi numeau așa pentru că erau, într-adevăr, mai înstăriți, deși nu erau foarte bogați. Ceva mai înavuți erau foștii domni, dacă nu erau lipsiți de avere, după cum am arătat mai sus.

Potrivit tălmăcirilor noastre ale datelor înfățișate în rîndurile de sus, domnitorul nu aduna toate veniturile țării în visterie și, apoi, le împărțea dregătorilor. El dădea tuturor o sursă de venituri pentru a acoperi atît cheltuielile dregătorești, cît și simbria tuturor dregătorilor,

mari și mici. De altfel, dregătorii erau răsplătiți în felurite chipuri. Unii primeau simbrie, alții puteau să strângă roadă de pe unele moșii ale țării, dar erau și dintre cei care primeau niște bunuri în loc de leafă (drojdia vinului...). De aici se trage greutatea de a înțelege toate aceste rînduiri și denumiri, adică cine și ce face, cui i se supune, cum este plătit, ce îi rămîne lui ș.a.m.d. La dovezile înfățișate în alte părți ale lucrării noastre, dar și multe altele din cartea cantemireană, de pildă acolo unde vorbește despre fiecare dintre ținuturile țării, vom adăuga încă una, și anume: „Călărașii din Țarigrad (cetatea împărătească) sau alergătorii țarigrădeni, care sînt cincizeci, cu vataful sau mai marele lor. Toți vorbesc turcește și, cînd este de trebuință, trebuie să se ducă la Țarigrad, pentru care treabă primesc, în afară de slobozirea de dări, 20 de taleri din vistieria țării. Călărașii de Galați stau la porunca unui vataf deosebit sau mai mare al lor și împlinesc aceeași slujbă ca și cei țarigrădeni. Iar cînd sînt trimiși undeva, nu primesc mai mult de 10 taleri. Sînt cam cincizeci cu toții. Umblătorii de Hotin, cincizeci la număr, și tot atît de mulți umblători de Soroca sau alergători soroceni. Grăiesc leșește și rusește și sînt trimiși, cînd este de trebuință, în Țara Leșească și în Rusia. Și unii și alții ascultă de vatafii sau mai marii lor deosebiți.” [2, p. 127-128]. Aceeași sarcină același număr de lucrători, dar depărtări deosebite, ca și cheltuielile de cazare sau de mîncare, și, deci, simbrie (alocări) deosebită.

Pentru a înțelege mai bine cîrmuirea Moldovei, trebuie să spunem că țara era împărțită în trei părți (Țara de Jos, Țara de Sus și Basarabia), care erau împărțite în zeci de ținuturi. În fruntea fiecărui ținut, se afla un oblăduitor care îl cîrmuia, fiind ajutat de alți dregători de la fața locului. Toți aceștia făceau, de fapt, cîrmuirea de zi cu zi a țării.

Pentru a înțelegea felul în care oamenii au văzut cîrmuirea țării în acele vremuri, nu trebuie să scăpăm din vedere următoarele spuse ale lui Cantemir: „Pe toți boierii aceștia pe care i-am pomenit pînă aici îi ține țara ca să-l slujească pe domn.” [p. 121]. Așadar, domnul era pus să cîrmuiască țara, iar ceilalți aveau menirea să îl ajute în îndeplinirea acestei sarcini obștești. De fapt, dregătorii, îndeosebi cei mari,

care alcătuiau sfatul țării, aveau un cuvînt greu de spus în rînduirea țării și în hotărîrea sorții ei. De aceea, domnul se sfătuia des cu aceștia. Să nu uităm nici de faptul că dregătorii i-au dat jos pe mulți cîrmuitori din scaunul domnesc.

Este doveditoare și descrierea vînătorilor domnești, pe care le descrie Cantemir: „După cum toți domnii de pe pămînt obișnuiesc să iubească vînătoarea, așa și domnii Moldovei o socotesc foarte plăcută. Să nu se creadă că unui neam plecat cu totul armelor îi place vînătoarea — care este un fel de război — mai mult decît toate celelalte îndeletniciri trupesti; la moldoveni ea se bucură de cînte îndeosebi și pentru că le-a dat prilejul să-și găsească și să-și ia iarăși în stăpînire patria. Dar în vremurile care au urmat, domnii au trecut peste măsură și întru acest lucru, iar bieților țărani — locuitori ai cîmpiilor și pădurilor prielnice vînătoarei — de-abia le-au lăsat răgaz cît era de trebuință ca să-și agonisească hrana de toată ziua, și lucrul acesta e pricina că s-au iscat adesea răscoale. Afară de acestea, oamenii înțelepți au luat seama că domnii prea dornici de vînători nu se îngrijesc de trebile țării, le lasă cu totul pe seama sfetnicilor și vremea rînduită pentru trebile obștești o prăpădesc numai cu petreceri de acestea. Domnii următori au înțeles răul dintru aceasta și au pus măsură acestei îndeletniciri în așa chip că nici țăranul nu a mai fost prea mult împilat și nici domnul nu a fost lipsit de această desfătare. Și ei au rînduit pentru vînătoare vremea dinaintea celor patru posturi ale bisericii Răsăritului, cînd să se adune la vînătoarea domnească toate stările, boieri, oșteni, razeși și neguțători.” [2, p. 136]. Cele dintîi spuse sînt mai puțin limpezi. Să înțelegem că Cantemir ne numește „un neam plecat cu totul armelor”? Aceasta ar fi încă o dovadă că Moldova chiar a avut o oaste de 100 de mii de oșteni plătiți, deci gata tot timpul de luptă. Cantemir ne mai spune că țărani s-au răscolat, atunci cînd domnitorii s-au înnădit la vînătoare. Deci, oamenii nu erau deloc niște supuși cu care domnul făcea tot ce dorea în acele vremuri. „Afară de acestea, oamenii înțelepți au luat seama că domnii prea dornici de vînători nu se îngrijesc de trebile țării”. Oamenilor de rînd le păsa nu numai de starea lor, ci și de starea țării, adică a obștii. Ei

înțelegeau bine că într-o obște prost cârmuită toți au de suferit. Îndeobște vorbind, vedem că, de îndată ce dregătorii, chiar și domnul, întreceau măsura, strîmătorîndu-le neîndreptățit viața, oamenii se răsculau și îi puneau la punct, căci Cantemir zice că „s-au iscat **adesea** răscaloale” (sublinierea noastră). Apoi, Cantemir vorbește, deși a fost domn al țării, nu despre treburile împărătești, ci despre „trebile obștești” ale domnului. Prin urmare, domnul și dregătorii erau niște slujitori ai obștii, care aveau de îndeplinit niște sarcini date de oameni, de norod, nici vorbă de bogătași (feudali) care îi asupresc pe oameni (țărani). Oamenii erau oameni, ei înțelegeau că și domnul, și dregătorii sînt, și ei, oameni, adică au nevoie de odihnă și desfătare, chiar și de vînătoare, dar cu măsură. Mai vedem că domnii și sfătuitoarii lor știau cum gîndesc oamenii. Nimeni nu s-a mai răsculat după ce „au rînduit pentru vînătoare vremea dinaintea celor patru posturi ale bisericii Răsăritului”, astfel încît să nu fie furată „vremea rînduită pentru trebile obștești”. Este oare astăzi la noi mai multă norodnicie (democrație) decît a fost atunci, deși avem constituție, stat de drept, alegeri... și vorbim atîta despre democrație și drepturile omului? Cîrmuitoarii și dregătorii, deopotrivă mari și mici, își fac mendrele pe seama norodului de treizeci de ani, adică de la trecerea de la orînduirea comunistă la cea capitalistă, iar acesta nu se încumetă să ridice capul și să îi pună la treabă cu simbrii și venituri bine socotite. Să adăugăm că aceea erau niște dregători neînvățați și înapoiți, iar aceștia sînt niște funcționari publici cu facultate și doctorate, făcute în țară și în străinătate, chiar și la mari universități apusene!

Nu avem cuvîntul democrație în limba noastră, deoarece democrația a fost dintotdeauna starea firească a neamului, de aceea am avut întotdeauna un sfat al țării, iar cuvîntul despoție a fost alcătuit foarte tîrziu, sub o stăpînire străină, și se trage, deloc întîmplător, din cuvîntul despotie. Însuși Cantemir folosește anume aceste cuvinte, adică *sfat al țării*, iată o pildă: „După ce se împlineau acestea, domnul încăleca din nou pe cal și se întorcea la curte, însoțit de mitropolit și de întregul sfat al țării și, întrînd în sala cea mare, se urca pe tronul dom-

nesc” [2, p. 79]. Putem să înlocuim cuvîntul grecesc „democrație” cu cuvîntul nostru „norodnicie”. Este grăitoare, în această privință, și vorba „a-și da obștescul sfîrșit”, care pare să fie veche, poate chiar străveche. O folosește și Cantemir la descrierea îngropării domnului țării (capitulul al X-lea).

Lămuritor este și următorul crîmpei din cartea lui Cantemir, care întărește teoria noastră despre obștea moldovenească de la ivire și în următoarele cinci veacuri, dar și toate obștile rumînești de mii de ani: „Odinioară era la moldoveni obiceiul — care trecînd vremea a dobîndit putere de lege — să nu se dea dregătorii oamenilor tineri, măcar de se trăgeau din neamurile cele mai de frunte, pînă nu-și dovedeau credința în alte slujbe mai mici și dacă nu ajungeau iscusiti îndeletnicindu-se multă vreme cu acele lucruri. De aceea boierii cei mai mici, îndată ce fiii lor treceau de vîrsta copilăriei, îi dădeau să slujească pe la boierii din starea întîi. Aceștia nu-i puteau însă folosi la altceva decît să slujească la masă și să străjuiască la ușă. După ce învățau, vreme de trei ani, obiceiurile curții și purtarea aleasă, boierul însuși îi înfățișa domnului și, prin rugăminte, lui, dobîndea ca ei să fie primiți în rîndul cămărașilor divanului cel mare, de unde după un an îi schimba în divanul cel mic și de aici în spătărie. Dacă unul dovedea acolo cuget curat și purtare cinstită, ca să se poată trage nădejde de la el, atunci era primit printre slujitorii cămării mari. După ce mai treceau cîțiva ani, prin rugăminte altui boier (căci dacă părinții înșiși se rugau domnului pentru fiul lor se socotea lipsit de cinste), el ajungea postelnicel, adică postelnic mic; dintre aceștia sînt doisprezece și poartă în mîini toiege albe și subțiri, cît ei de înalte, înaintea domnului. După ce dovedea domnului în această slujbă credință și îndemînare, atunci se folosea și în alte slujbe de taină ale curții, iar după ce-și petrecea în chipul acesta tinerețea, îl ridica mai întîi în starea a treia a boierilor și la urmă în starea cea dintîi. Dacă domnul afla că vreunul are virtuți deosebite, atunci putea să ridice chiar pe un boier din starea cea mai de jos, în răstimp de cîțiva ani, pînă la boieria cea mai înaltă.” Iată încă o dovadă că deșteptăciunea și priceperea stătea în fruntea țării în acele vremuri.

Noi presupunem că, deopotrivă, rînduirea în stat, ajunsătura de la Poarta Otomană și feudalizarea țărilor europene dinspre apus au început să spurce obștea moldovenească, ca și celelalte obști rumînești sau obști slobode de alt neam. Cantemir ne mărturisește cu mîhnire despre aceste tendințe răufăcătoare următoarele: „În zilele noastre, cînd semeția crește odată cu sărăcia, un boier cugetă că și-ar rușina starea, dacă ar trebui să slujească la alt boier. Dar pentru că ambiția nu-i îngăduie să-și ducă viața tras deoparte, el caută în fel și chip să fie primit dintr-o dată, cu mijlocirea rudeniilor sale, în rîndul slujitorilor de taină, care se numesc boiernași. Dar fiindcă starea aceasta este ca și o școală pentru cîrmuitori, din care se împlinește de obicei numărul boierilor mari, aproape că nu se poate spune ce neoameni ajung la locurile de cînstete cele mai înalte. Din această pricină se întîlnesc adesea, printre boierii din rangul cel mai înalt, oameni plini de trufie, semeți, îndărătnici și care nu numai că nu se pricep cum să se descurce în trebile țării, dar le lipsesc și năravurile bune și nu au deprinderea unei vieți cinstite, la care nu se găsește nimic vrednic de

laudă, decît ce e bun la unul și la altul, dăruit de fire, și la care nu s-a venit în ajutor cu nici un fel de învățătură dinafară.” [2, p. 165].

Concluzii. De la înființarea statului Moldova și, cel puțin, pînă la Dimitrie Cantemir, în obște, a domnit democrația (norodnicia), adică cîrmuitorii țării se supuneau voinței norodului. Cîrmuirea țării era, după lege (și datină), înfăptuită de un singur om, domnitorul, care avea o putere aproape deplină, dar în fapt cîrmuitorul nu folosea și nici nu putea să folosească nemărginit această putere, îndeosebi după placul lui. El se sfătuia și se călăuzea în mare măsură de părerea marilor dregători, care alcătuiau sfatul țării. Oamenii și dregătorii îi dădeau neîntîrziat jos din scaun pe cîrmuitorii care călcau voința norodului, trădau țara sau nu își îndeplineau îndatoririle. Mai mult decît atît, cei mai vrednici oamenii ai țării ajungeau în rîndurile dregătorilor, adică ale cîrmuitorilor mari și mici ai țării. Această stare de lucruri a început să se strice după ce a început numirea în fruntea țării a unor străini și, ca urmare, a fost schimbată orînduirea singuristă cu cea feudală. Starea proastă a dăinuit și în orînduirea capitalistă.

Note și referințe:

1. Bejan Octavian, Modelele de organizare socială, geniul conducătorilor și propășirea țărilor, în „Universul științelor. Simpozion internațional, ediția a III-a, 8 septembrie 2012, Iași (România)”, Iași, 2012, p. 56-58.
2. Cantemir Dimitrie, Descrierea Moldovei, Editura „Litera, internațional”, București, 2001, 256 p.

DESPRE AUTOR

Octavian BEJAN,

*doctor în drept, criminolog,
prorector, Institutul de Științe Penale
și Criminologie Aplicată,
e-mail: octavian.bejan@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4808-3186>*